

УДК 338.1 (477);
JEL H56, L16, O10

ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ НА ОСНОВІ НЕПОВНИХ ДАНИХ

Маріанна Кічурчак

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, просп. Свободи, 18,*

e-mail: Marianna.Kichurchak@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1927-5704>

Анотація. *Метою є специфікація головних економічних детермінантів війни і структурування особливостей функціонування економіки України під час воєнної агресії на основі неповної інформації. Використано наукові методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняння. Визначено головні особливості дії економічних детермінантів війни в Україні, їх взаємопов'язаність і взаємодоповнюваність між собою. Сформовано структурно-логічну схему функціонування економіки України в умовах війни, в якій визначено основні напрями діяльності, пов'язані із стимулюванням ділової активності, збереженням людського капіталу, оцінюванням воєнних збитків і трансформацією цілей сталого розвитку, та обґрунтовано доцільність формування Комплексної стратегії післявоєнного відновлення і розбудови України, підґрунтям якої є створення спеціалізованих фондів післявоєнного відродження країни та формування системи їх багатоканального фінансування.*

Ключові слова: *економічні детермінанти війни, національна економіка, ділова активність, зайнятість, фіскальна і монетарна політики, зовнішньоекономічна діяльність.*

Постановка проблеми. Перші дні після вторгнення російської федерації на територію України і проведення активних бойових дій були шокуючими для багатьох людей. Безмежний страх, розпач і безсилля охопили частину громадян України, ще інша – почала рішуче опиратися і боротися з російськими окупаційними силами. Спільним було те, що населення України консолідувалися і почало активно допомагати одне одному, насамперед, Збройним Силам України. Будь-яка війна є багатоаспектним явищем, бо представники країни-агресора прагнуть розв'язати територіальні, економічні, політичні, історичні та ціннісні суперечності силовими методами, тобто за допомогою армії та зброї. Підґрунтям цього є економічна складова війни, пов'язана з виробництвом, обміном, розподілом і споживанням обмежених економічних ресурсів для проведення відповідних заходів.

Країна, яка потерпає від війни, несе важкий тягар економічних втрат. Бо потрібні економічні ресурси для відбиття атак ворога та організації наступальної операції, ліквідації руйнівних наслідків ракетних ударів по об'єктах цивільної інфраструктури,

евакуації цивільного населення на відносно безпечні території країни, трансформації бізнесової активності, реорганізації заходів соціальної політики, перегляду фіскальної та монетарної політики, тощо. Тривалість війни стає чинником розширення спектру економічних, соціальних, екологічних проблем в країні, яка відстоює свою незалежність. Фінансування армії, проведення військових операцій, допомога постраждалим від бойових дій та виплата компенсацій загиблим, ліквідація наслідків обстрілів, бомбардувань і ракетних ударів, відбудова зруйнованих об'єктів, усунення екологічних проблем, зумовлених війною, стають важливими складовими економічної діяльності країни в цих непростих умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час війни у кожної людини актуалізується й природна потреба у новій інформації економічного характеру, авторами якої є представники експертного середовища та лідери думок. Обсяг інформаційного контенту про економіку війни в Україні, представленого на різних національних і зарубіжних медіа-порталах, розповсюдженого соціальними мережами та лідерами думок, є надзвичайно великим, її вивчення та критичний аналіз вимагає часу. Зокрема, з'ясовано вплив нерівності в доходах і природних ресурсів на появу військових диктаторів і визначено чинники, які сприяють демократичній консолідації [1]. Через міжкраїнний порівняльний аналіз здійснено теоретичне конструювання ефективних політик із запобігання військовим конфліктам і заходів післявоєнного економічне відновлення [2]. За допомогою методології регресивно-кореляційного аналізу оцінено вплив війни на економічне зростання [3]. Специфіковано теоретико-методологічні засади та побудовано економетричні залежності для оцінювання впливу війни на економічне зростання у країнах, які розвиваються з відкритою економікою [4]. З позиції стратегії виживання для політичних лідерів і формування дохідно-орієнтованих схем для військових визначено особливості військової дотичності до забезпечення економічних функцій в країні [5].

Попередню оцінку економічних і соціальних наслідків і втрат в Україні через агресію та бойові дії російської федерації здійснено низкою міжнародних інституцій, серед яких спеціалізовані представництва ООН [6; 7; 8; 9], Світовий банк [10]. Інформацію про заходи з переходу економіки України на воєнні рейки та соціальної підтримки громадян України, які постраждали від війни, попередню оцінку економічних втрат представлено на офіційних сайтах Офісу Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Національного банку України тощо [11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18]. Визначенню впливу війни на соціальні умови побутування громадян України та економічному аналізу руйнувань присвячено низку соціологічних досліджень [19; 20; 21]. Аналітичну оцінку економічних наслідків війни в Україні представлено на сайтах провідних міжнародних і українських медіа-видань [22; 23; 24; 25; 26].

Хоча теоретико-прикладні та аналітичні дослідження з економіки війни мають неабияку наукову цінність виникає потреба у специфікації головних економічних детермінантів війни в Україні. Це є непростим завданням, бо реальну «картину» економічних втрат і здобутків можна побачили після припинення війни і настання миру.

Метою є специфікація головних економічних детермінантів війни і структурування особливостей функціонування економіки України під час воєнної агресії на основі неповної інформації. Це передбачає оцінювання їхнього впливу на національну економіку та окреслення головних тактичних і стратегічних заходів держави під час дії воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка економічних, соціальних і економічних складових війни в Україні відбувається на основі неповних даних. Ця проблема пов'язана із інтенсивністю ведення бойових дій та характером руйнацій, що вони спричиняють, можливостями суб'єктів господарської діяльності дотримуватися норм чинного законодавства з подання облікових, фінансових, бухгалтерських, розрахункових і аудиторських звітів та якістю експертних висновків про завдані економічні, соціальні та екологічні збитки під час війни. З огляду на це ідентифікація економічних детермінантів війни відбуватиметься через представлену в офіційних джерелах інформацію.

На нашу думку, до важливих визначників війни можна зарахувати *стан ділової активності*, яку на макрорівні пов'язують із темпами зростання ВВП. Згідно з довоєнними прогнозами у 2022 р. приріст ВВП мав становити в середньому +4 % попереднього року [27]. Повернення на траєкторію економічного зростання у 2022 р. зумовлювали низка чинників: заходи стимулювальної монетарної та фіскальної політики, відновленням споживчого попиту в Україні, сприятлива кон'юнктура на українські експортні товари на світових ринках, завершення пандемії COVID-19. Війна внесла у ці прогнози свої корективи, відбувається скорочення обсягів виробництва, темпи його падіння залежать від характеру та тривалості бойових дій. Існують різні оцінки ділової активності, згідно з одними джерелами втрати України становитимуть 10 % ВВП [22], за іншими в околі 50 % ВВП [23]. Якщо ж виключити з обчислення ВВП внесок тих регіонів України, в яких ведуться активні бойові дії, а на решті території провадять звичну економічну діяльність, то втрати становитимуть приблизно 55,6 % ВВП [обчислено на основі 28].

На ділову активність впливає й характер побудови ланцюгів створення економічної цінності, що зумовлює взаємозалежність підприємницьких структур один від одного. В умовах війни порушення цілісності мережі цих взаємозв'язків стає одним з важливих чинників погіршення соціально-економічної ситуації в Україні, бо окремі суб'єкти господарювання не можуть повноцінно надавати послуги, виготовляти продукцію та виконувати роботи. Через мінування акваторії західної частини Чорного моря діяльність Одеського морського торговельного порту блокується. З цієї позиції втрати ВВП можуть бути ще вагомішими. Проте діяльність підприємницьких структур має адаптивний характер через ризикованість ухвалення рішень, для активізації цього процесу під час дії воєнного стану в Україні урядом впроваджено «Програму релокації підприємств» [11]. Ця здатність ділових одиниць до пристосувань через невизначеність і слабку прогнозованість середовища може дещо пом'якшити темпи падіння ВВП в умовах війни.

Ще одним важливим економічним детермінантом є *зайнятість і соціальний захист населення* під час війни. Опитування соціологічної групи «Рейтинг» виявило,

що серед українців, які мали роботу до війни, 53 % не працюють, 22 % працюють у звичному режимі, 21 % – віддалено або частково, лише 2 % – знайшли собі нову роботу; причому вищий рівень дезадаптації є у мешканців сходу (74 %), молоді до 35 років (60 %) та тих, хто покинув своє місто (66 %) [19]. Втрата роботи є сильним морально-психологічним стресом для людини через порушення звичного ритму життя, трансформацію соціального статусу, переоцінку майбутнього.

Активні бойові дії на території України ускладнюють виплату заробітної плати для зайнятої частини населення через неможливість/обмеженість підприємств здійснювати основну діяльність. Одним з заходів уряду стали виплати до 31.03.2022 р. застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги (6500 грн) у зв'язку із втратою частини заробітної плати/доходу, робота/економічна діяльність яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, для цього виділено 21450 млн грн [29]. Через часті обстріли відбулася консервація Одеського припортового заводу, всі його працівники відправлені у безстрокові відпустки [24]; з 2.03.2022 р. у зв'язку з загостренням воєнних дій Група Метінвест перевела частину обладнання комбінату Запоріжсталь у режим гарячої консервації, згодом ухвалено рішення з часткового відновлення виробничих процесів [30]. Наслідком цього є приховане безробіття. Згідно з цим економічна оцінка втрат, пов'язаних із призупиненням виплати заробітної плати, частково її виплатою набуває актуальності, її ще потрібно підрахувати.

Щодо соціального захисту населення, то воно охоплює різні напрями. Одним з важливих аспектів є своєчасна виплата пенсій. У цій сфері урядом організовано їх своєчасну виплату, для тих регіонів, в яких проводять активні бойові дії, вдалося виплатити пенсії наперед. Для тимчасово перемішених пенсіонерів діє особливий порядок продовження цих виплат. З позитивів є й те, що Уряду підвищив розмір пенсійного забезпечення з 1.03.2022 р. на коефіцієнт 1,14 для понад 10 млн. українцям [31]. В умовах війни швидко розгорнули програми соціального захисту для тимчасово перемішених осіб. В рамках програми «Е-Підтримка» для цієї категорії населення передбачено виплату грошової допомоги на проживання для осіб з інвалідністю та дітей 3000 грн/місяць, для інших осіб – 2000 грн/місяць [29].

Ще одним важливим заходом соціальної політики є вирішення питання, пов'язаного з втратою чи пошкодженням житлового фонду в регіонах України, які перебувають під бомбардуванням і обстрілами. У ВРУ підготували відповідний проект закону, згідно з яким передбачено такі види компенсацій, як-от: грошова компенсація шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для цих цілей; об'єкта нерухомого майна шляхом фінансування його будівництва; фінансування виконання будівельних робіт з відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку [12]. З огляду на тривалість війни в Україні питання зайнятості населення та соціального захисту ставатимуть одними з першочергових на територіях, де не ведуться активні бойові дії. Це пов'язано із забезпеченням соціальної стабільності, активізацією ділової активності, стимулюванням споживчого попиту на товари, наповненням доходної частини місцевих бюджетів і державного бюджету тощо.

До важливих економічних детермінантів війни належить й *людський капітал* України. До початку бойових дій однією з головних проблем у цій сфері була демографічна криза, якщо у 1993 р. в нашій країні було 52,2 млн наявного населення, то у 2021 р. – вже 41,6 млн. осіб [28]. Війна погіршить демографічну ситуацію в Україні через загибель цивільного населення і військових, міграцію. Згідно з даними ООН станом на 31.01.2021 р. загинуло 3375 цивільні особи і 4150 українських військових, поранено, відповідно 7000–9000 і 9700–10000 осіб [32]. На 7.04.2022 р. втрати серед цивільних становлять 1611 загиблих і 2227 поранених [6], ці дані є попередніми, бо потребує верифікації інформація про втрати як серед цивільного населення, так і військових. Якщо припустити, що ці загиблі є зайнятими особами з відповідними освітньо-кваліфікаційними характеристиками і у 2020 р. ВВП на 1 особу становило 3724,94 дол. США, то загиблі громадяни України вже не вироблять ВВП на суму 6000878,34 дол. США [обчислено на основі 28]. Це «сухі» цифри, бо навмисні вбивства російськими загарбниками цивільного населення не можна оцінювати у грошовому еквіваленті. Кожна людина має соціально-духовні виміри свого життя: тепло спілкування з рідними, сусідами, співробітниками, народження і виховання дітей, участь у різних громадських заходах, допомога і порада потребуючим тощо. Загибель громадян України унаслідок військової агресії закарбується у пам'яті їхніх близьких родичів та інших людей на довгі роки.

Втрати людського капіталу унаслідок війни пов'язані із чинником зовнішньої міграції населення нашої країни. Згідно з даними ООН станом на 07.04.2022 р. біженцями стали 4,3 млн громадян України (серед них приблизно 2,0 млн дітей), з них 2,5 млн знайшли тимчасовий притулок у Польщі, 0,6 млн – у Румунії, по 0,4 млн – у Молдові та Угорщині, 0,35 млн – у російській федерації, 0,3 млн – у Словаччині [7]. Це формує низку ризиків, пов'язаних із втратою людського капіталу через тривалість війни в нашій країні. За результатами опитування, 79,2 % респондентів планують повернутися в Україну після завершення бойових дій, 9,9 % – ні, 10,9 % – важко відповісти [20]. Чим довше триватиме війна, тим краще вимушені переселенці будуть інтегрованими у соціально-економічні зв'язки країни-реципієнта.

Ще одним чинником, який позначиться на людському капіталі є внутрішня міжрегіональна міграція населення України, унаслідок війни кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) становитиме до 7,1 млн [33]. Це означає, що частина ВПО це економічно активне населення, яке втратило роботу, інша частина – це діти та студенти, їхній освітній рівень не буде достатньо високим, ще інші – це особи пенсійного віку. Кількісну оцінку цьому явищу дати складно через неповноту даних. Одним наслідків цього є погіршення якості людського капіталу через тимчасову непрацездатність та ознаки дискваліфікації, складності з долученням до освітнього процесу. Позитивом є те, що на державою розроблено низку заходів для продовження навчання у школах та ВНЗ для тих, хто втік з районів активних бойових дій.

До ризиків війни в Україні належить активізація процесів «втечі розуму» серед найбільш перспективної верстви населення – студентів ВНЗ. Якщо брати за основу дані за 2020 р., то за інших однакових умов середні видатки зведеного бюджету України на

підготовку 1 бакалавра становлять 523,7 тис. грн, 1 магістра – 611,9 тис. грн [обчислено на основі 13]. Ці державні інвестиції в людський капітал можуть не окупитися, бо низка університетів країн ЄС готова брати на навчання українських біженців-студентів за спеціальними програмами. Вони передбачають надання стипендіальної підтримки, безкоштовного житла та продовження навчання. Згідно з цим зростає ймовірність того, що найталановитіші представники студентської молоді можуть не повернутися в Україну після війни, будуючи свою кар'єру у країнах ЄС.

До детермінантів війни в економіці України належать й *видатки на ведення бойових дій*. Згідно з офіційними даними на місяць воєнних дій Українська держава витрачає 10 млрд дол. США [14]. Якщо ВВП України у 2020 р. становив 155,499 млрд дол. США [34], а темп його приросту у 2021 р. – 3,4 % до попереднього року [28], то ВВП₂₀₂₁ – це 160,786 млрд дол. США. Місяць воєнних дій в Україні коштує платникам податків 6,2 % ВВП, виробленого за мирних часів. Якщо ж виходити з припущення МВФ про падіння ВВП України на 35 % [34] у 2022 р. через війну, то місяць воєнних дій становитиме 9,6 % ВВП. З огляду на те, що видатки зведеного бюджету України у 2016–2020 рр. в середньому – це 38–40 % ВВП [28], то за інших однакових умов їх може вистарчити на 4–4,5 місяці фінансування війни без урахування інших зобов'язань держави. Володіючи потужним військовим потенціалом наш ворог може вести тривалу і фінансово виснажливу війну в Україні, яка провокуватиме соціальні бунти і вимогу її завершення на умовах, які прийнятні для країни-агресора. Видання Bloomberg оцінило, що російська федерація у 2022 р. від експорту енергоресурсів одержить 320 млрд дол. США, або 0,88 млрд дол. США/день [25]. Україна повинна активно працювати у сфері запозичень, відновлення економічної активності на територіях, не охоплених активними військовими діями, одержання донорської допомоги, запровадження жорсткіших пакетів економічних санкцій. Бо ці дії націлені й на фінансове виснаження країни-агресора, зростання її зацікавленості в ухваленні компромісних рішень.

Серед детермінантів економічних детермінантів війни вагоме місце посідають *заходи монетарної та фіскальної політики*, метою яких є стабілізація економіки країни та мінімізація наслідків шокових станів. З огляду на досвід 2014–2015 рр. НБУ зафіксував курс гривні до іноземних валют до кінця дії воєнного стану, запровадив обмеження на зняття готівки в середині країни та закордоном, створив умови для безперервної роботи банківської системи в умовах порушення її цілісності, забезпечивши країну готівкою гривнею та організувавши проведення операцій за картками. Неринкове регулювання національного курсоутворення породжує ризики дестабілізації гривні після відміни воєнного стану та повернення до політики плаваючих курсів. Підґрунтям цього можуть стати від'ємне сальдо торговельного балансу за експортно-імпортними операціями, значний рівень дефіциту зведеного бюджету, світові ціни на енергоресурси, дисбаланси між наявним товарним покриттям та грошовою масою. Позитивом є те, що різниця між фіксованим і неофіційним курсом гривні до іноземних валют поступово зменшується, у Львівській області станом на 7.04.2022 р. становила для долара США і євро у межах 2–3 грн.

Не менш важливо вживати НБУ заходи, орієнтовані на стримування інфляції, згідно з попередніми даними вона прискорилася до 13,7 % річних [15]. Основними причинами інфляції в Україні стали чинники, які перебувають на боці витрат, попиту та пропозиції за окремими товарними групами. Головними чинниками зростання витрат стали збільшення часу на транспортування продукції, підґрунтям чого є порушення ланцюгів постачання, підвищення цін на пальне, спричинене світовими тенденціями і руйнуванням мережі паливної інфраструктури. З боку попиту фіксували зростання обсягів закупівель продовольчих товарів, засобів особистої гігієни та фармацевтичної продукції. На пропозицію впливали руйнування/призупинення діяльності підприємств унаслідок обстрілів і ракетних ударів, закриття торговельних закладів та їхня обмежена робота. За такої ситуації НБУ не може дотримуватися режиму інфляційного таргетування та дієво використовувати ринкові монетарні інструменти. В умовах війни в Україні антиінфляційні заходи головно орієнтовані на дії із зменшення оподаткування на пальне, поновлення державного регулювання цін на соціально важливі продукти.

Відбувається координація роботи НБУ та Міністерства фінансів України (МФУ) з фінансування військових дій, результатом чого став продаж на аукціоні військових облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) в національній та іноземній валюті юридичним і фізичним особам, нерезидентам. У такий спосіб вдалося залучити понад 20 млрд грн і 12 млн дол. США [16]. У свою чергу МФУ провело секвестр бюджету [17], перерозподіливши бюджетні кошти на фінансування військових дій, забезпечення соціальних виплат різним категоріям населення, надання медичних послуг тощо, заморозивши капітальні видатки та обмеживши заробітні плати. Проте ризики невиконання доходної частини зведеного бюджету України через війну є високими, це вимагає корегування політики запозичень Уряду та проведення низки заходів із «запуску» національної економіки.

Економічним детермінантом війни в Україні є *грошова оцінка екологічних збитків і фінансування програм з ліквідації наслідків негативного впливу на природне середовище* під час проведення бойових дій. Перелік воєнних екологічних злочинів в Україні є значним, до них належать численні ракетні удари по нафтобазам і горіння паливно-мастильних матеріалів, обстріли хімічних підприємств та інших небезпечних об'єктів, підриг дамба і затоплення місцевості, порушення цілісності ґрунтового покриву через використання важкої техніки, незаконний водозабір з р. Дніпро, нищення лісів, втрата біорізноманіття, несанкціоновані антибезпекові дії в Чорнобильській зоні, тощо. Згідно з офіційними даними «агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 1,24 млн га, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України; під загрозою знищення знаходяться близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га» [18]. Сума збитків за самовільне використання водних ресурсів, які належать народу України, становить 32 628 960 грн/доба [26]. Реальну грошова оцінка шкоди, завданої навколишньому природному середовищу України, буде проведено після завершення війни. Одним з важливим завдань державних інституцій та еко-активістів є документування воєнних екологічних злочинів, їхнє

оцінювання для відшкодування збитків, завданих навколишньому природному середовищу під час війни.

До економічних детермінантів війни можна зарахувати й *тіньову економіку та корупцію* в Україні. Перед початком вторгнення у цій сфері не простежували значного прогресу. У 2015 р. Індекс сприйняття корупції для нашої країни становив 27 балів, що відповідало 130 місці в рейтингу, у 2021 р. – 32 бали і 122 місце [35]. За офіційними даними у 2015 р. рівень тіньової економіки в Україні становив 35 % ВВП, у вересні 2021 р. – 31 % ВВП [36]. В умовах війни ці негативні економічні явища не зникли, їхні прояви можуть посилитися. Наслідками цього можуть стати поява тіньових/корупційних схем щодо незаконного перетину кордону чоловіками 18–60 років, активізація порушень у сфері державних закупівель розпорядниками державних коштів, торгівля товарами з гуманітарної допомоги, використання шахрайських схем (у сфері збору коштів на допомогу, оренди житла, евакуації, продажу військової амуніції тощо), збільшення випадків пограбування та мародерства. Головною проблемою залишається те, що оцінити масштабність цих явищ доволі складно. За інших однакових умов, якби 30 % ВВП не було би в «тіні», то це призвело до збільшення надходження коштів до Зведеного бюджету України на 19,552 млрд дол США [обчислено на основі 28; 34], цих коштів потрібно для фінансування українським урядом ще 2-х місяців війни. Під час війни в Україні доцільно посилити відповідальність за прояви корупції та шахрайства. У мирний час важливо створити умови, які б сприяли мінімізації проявів корупції та виводили національну економіку з тіні.

Оскільки Україна пов'язана тісними господарськими зв'язками з іншими гравцями глобалізованого світу, то до економічних детермінантів війни належить її *зовнішньоекономічна діяльність*. У результаті блокади акваторії Чорного моря та ускладнення роботи портів на територіях, де не ведуть активні бойові дії, захоплення портів Скадовська, Херсона, Бердянська та Маріуполя звужено можливості транспортування експортної продукції з України в інші частини світу. Згідно з офіційними даними (табл. 1) для української економіки частка експорту товарів морем є вагомою. З огляду на час і потужності перевезення продукції морським транспортом це призводить до зміни системи логістики і формування альтернативних каналів доставки вантажів у пункти призначення.

Ця процедура вимагає часу та врахування потужностей логістичних хабів, які є на території України та за її межами. Це позначається на іміджі країни як надійного експортера через ускладнення виконання міжнародних контрактів, зростання транспортних витрат, підвищення цін на продукцію у пункті призначення, підвищення ймовірності втрати міжнародних ринків збуту. У 2022 р. Україна може залишитися в ТОП-10 експортерів продовольства за умови розблокування морських портів; в іншому випадку, позиції будуть слабшими, бо фізично вивезти такий обсяг продукції альтернативними шляхами просто не вдасться; 90 % аграрного експорту Україна до 24.02.2022 р. здійснювала через морські порти в Одесі та Миколаєві [37]. У 2019–2020 рр. найбільшими покупцями української пшениці були Об'єднані Арабські Емірати (23,3 і 19 %), Китай (13,1 і 7,6 %), Сінгапур (9,3 і 13,4 %), окуповані Палестинські

території (9,5 і 13,0 %), Молдова (8,0 і 12,4 %), Сомалі (7,3 і 6,0 %), Ізраїль (4,2 і 10,7 %) [10]. Заходи із запобігання гуманітарної катастрофи в Україні стали додатковим чинником обмеження експорту зернових.

Таблиця 1

Розподіл експорту-імпорту товарів за видами їхнього транспортування

Назва товару	Експорт				Імпорт			
	2019 млн. дол. США	2020			2019 млн. дол. США	2020		
		млн. дол. США	2020 у % до 2019	% до загального обсягу		млн. дол. США	2020 у % до 2019	% до загального обсягу
Усього, у тім числі	50054,6	49191,8	98,3	100,0	60800,2	54336,1	89,4	100,0
морське судно	25756,4	26378,6	102,4	53,6	3981,5	2817,9	70,8	5,2
контейнер на морському судні	3748,8	3890,6	103,8	7,9	8781,5	7655,0	87,2	14,1
залізничний вагон на морському судні	249,7	111,8	44,8	0,2	25,1	30,1	120,0	0,1
вантажний автомобіль на морському судні	731,1	536,3	73,3	1,1	487,7	597,5	122,5	1,1
залізничний вагон	5861,8	4546,1	77,6	9,2	8557,7	5972,6	69,8	11,0
контейнер на залізничному вагоні	155,7	190,6	122,4	0,4	240,2	265,3	110,4	0,5
вантажний автомобіль	11749,3	11828,3	100,7	24,0	26516,8	26795,1	101,0	49,3
контейнер на вантажному автомобілі	189,5	174,2	91,9	0,4	247,4	253,6	102,5	0,5
повітряне судно	913,2	940,7	103,0	1,9	2271,0	2545,7	112,1	4,7
трубопровідний транспорт	4,5	24,4	536,7	0,0	3295,8	1118,5	33,9	2,1
лінії електропередачі	378,7	280,8	74,2	0,6	121,4	131,5	108,4	0,2
транспортний засіб, що переміщується своїм ходом (товар)	6,0	1,8	29,2	0,0	381,2	90,8	23,8	0,2

Джерело: [28].

У коротко- і середньостроковому періоді негативно вплине на глобальну продовольчу безпеку й свідоме нищення сільськогосподарської техніки країною-агресором через її прицільні обстріли та викрадення на тимчасово окупованих територіях. На світовому ринку війна в Україні провокує зростання цін на експортні продовольчі товари, 24.02.2022 р. ціна за барель пшениці становила 742,72 дол. США, 14.04.2022 р. – 1124,5 дол. США [38]. Подібні труднощі з постачанням українських товарів іноземним партнерам виникають за такими їх видами як жири та олії тваринного або рослинного походження, чорні метали, руди шлак і зола. Для національного ринку недонадходження

валютної виручки в Україну чинитиме тиск на валютний курс, наслідком чого стане девальвація гривні.

Реакцією на війну російської федерації з Україною стали підвищення цін на сиру нафту, нафту марки «Brent», природний газ. Оскільки енергетичну складову беруть до уваги для калькуляції витрат під час виробництва будь-якої продукції, то у багатьох країнах світу слід очікувати прискорення інфляції та звуження купівельної спроможності домогосподарств. До негативних наслідків війни є голод у найменш розвинених країнах світу; «45 африканських і найменш розвинених країн імпортують принаймні одну третину свого жита з України [або] Росії – 18 з них імпортують принаймні 50 відсотків» [8]. Одним з наслідків цього є посилення соціальної напруги в найменш економічно розвинених країнах світу та руйнування світової системи продовольчої безпеки. Війна в Україні позначається не лише на її зовнішньоекономічній діяльності, а й чинить системний вплив на розвиток світової економіки.

До економічних детермінантів війни належать і *фінансування післявоєнної відбудови* країни. Це пов'язане з відновленням пошкодженої виробничої та соціальної інфраструктури або побудовою нової, ліквідацією екологічних наслідків війни та заходами із зміцненням обороноздатності країни. Обчислення втрат, спричинених війною є непростим завданням через використання різних підходів до оцінювання. Це можуть бути як прямі економічні збитки, які нанесені соціальній та виробничій інфраструктурі, так і побічні, спричинені припиненням/призупиненням підприємницької діяльності, зниженням інвестиційної активності, звуженням експортно-імпортних операцій, порушенням схем логістики, запровадженням режиму фіксованого курсу, збільшенням витрат на соціальний захист та національну оборону, невиконанням державних бюджетних програм, витратами на розмінування об'єктів/території тощо.

Згідно з оперативними даними «з початку військової агресії Росії 24.02.2022 р., в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено **щонайменше** 4431 житловий будинок, 92 заводів/підприємств, 378 закладів освіти, 138 закладів охорони здоров'я, 8 цивільних аеропортів та 10 військових аеродромів, 7 ТЕС/ГЕС тощо; ці збитки оцінено у 63 млрд дол. США або 1,8 трлн гривень; загальні втрати 563–600 млрд дол. США» [21]. Ця сума не є остаточною, її величина прямо корелює з часом тривалості війни в Україні. З огляду на це виникає потреба у формуванні післявоєнного плану дій – стратегії економічної, соціальної та екологічної відбудови країни. Ця стратегія має передбачати різні варіанти співпраці з міжнародними інституціями і країнами-партнерами, приватними фондами та особами, здійснення репарацій країною-агресором. Наприклад, у стратегії важливо передбачити створення спеціалізованих фондів реконструкції країни за видами втрат: відбудова/реконструкція втраченого житлового фонду; відбудова/реконструкція дорожньої інфраструктури; відбудова/реконструкція соціальної інфраструктури; ліквідація екологічних наслідків війни. Не менш актуальними у стратегії є заходи, які сприяли б переходу на траєкторію економічного зростання на засадах сталого розвитку, підґрунтям яких є структурна модернізація економіки України, енергоефективність, інновації, залучення інвестицій та еколого-орієнтована діяльність.

До економічних детермінантів війни в Україні належить і *політико-економічний імператив розвитку*. Війна та післявоєнна відбудова країни вносять корективи у програмний документ «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року» з досягнення 17 цілей сталого розвитку. Згідно з ціллю 1 «Подолання бідності» передбачено скорочення в 4 рази рівня бідності, збільшення охоплення бідного населення адресними програмами соціальної підтримки, підвищення життєстійкості бідного населення [39]. Затяжний характер війни в Україні унеможливить виконання цих завдань через збільшення рівня бідності в Україні, зростання кількості людей, які потребуватимуть матеріальної підтримки, зниження купівельної спроможності широких верств населення. Якщо у 2020 р. частка осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 долара США за ПКС становила 0,2 %, цільовий орієнтир був 0,5 % [39], то за попередніми оцінками ООН близько 90 % українців можуть зустрітися з бідністю [9]. Програма «Е-підтримка» орієнтована на виплати, що пов'язані із забезпеченням прожиткового мінімуму згідно з стандартами України, згідно з нею денна грошова допомога на проживання для осіб з інвалідністю та дітей – це 3 дол. США, для інших осіб – 2,22 дол. США [обчислено на основі 29]. У програмі післявоєнної відбудови країни і цільових індикаторах досягнення цілі 1 Стратегії необхідно скорегувати відповідні показники. Трансформації зазнає й ціль 16 «Мир та справедливість», бо завдання і ключові індикатори визначали з огляду на кримінальну ситуацію та гібридну війну 2014 р. В умовах проведення активних бойових дій на півночі, сході та півдні України відбувається ще більша ескалація насильства, активізуються торгівля людьми, одержання доходів злочинним шляхом, незаконний обіг зброї, боєприпасів та вибухових матеріалів збільшується площа території нашої країни, яка потребуватиме відновлення.

Це стосуватиметься й інших цілей Сталого розвитку, бо через війну на системному рівні змінюються цілі, завдання і пріоритети економічного і соціального розвитку країни, підходи та умови збереження наземних і водних екосистем в Україні. З огляду на те, що війна триває на національному і міжнародному рівнях розробляють комплекс заходів, орієнтований на післявоєнну відбудову української економіки. Їх розглядають як можливість переходу до нової якості розвитку, підґрунтям чого є сучасні технологічні рішення та перехід до виробництва продукції з високим рівнем доданої вартості, подальша цифровізація країни, націленість на енергоефективність та екологізацію виробництва, створення сприятливого інвестиційного клімату, мінімізація проявів корупції, реформи у фіскальній сфері. У середньо- і довгостроковому періодах це стане основою «технологічного стрибка/прориву» і переходу на траєкторію економічного зростання в Україні на засадах сталого розвитку.

Економічні детермінанти війни в Україні взаємодоповнюють одне одного, чинячи синергетичний ефект на ухвалення рішень державою, фірмами і домогосподарствами. Наслідком цього є адаптація до воєнно-орієнтованої життєдіяльності з вузьким горизонтом планування, раціоналізація домогосподарствами свого споживання, згортання інвестиційної діяльності, посилення інфляційного тиску. Функціонування економіки України під час війни пов'язане з антикризовими рішеннями держави тактичного і стратегічного характерів. З огляду на це запропоновано структурно-

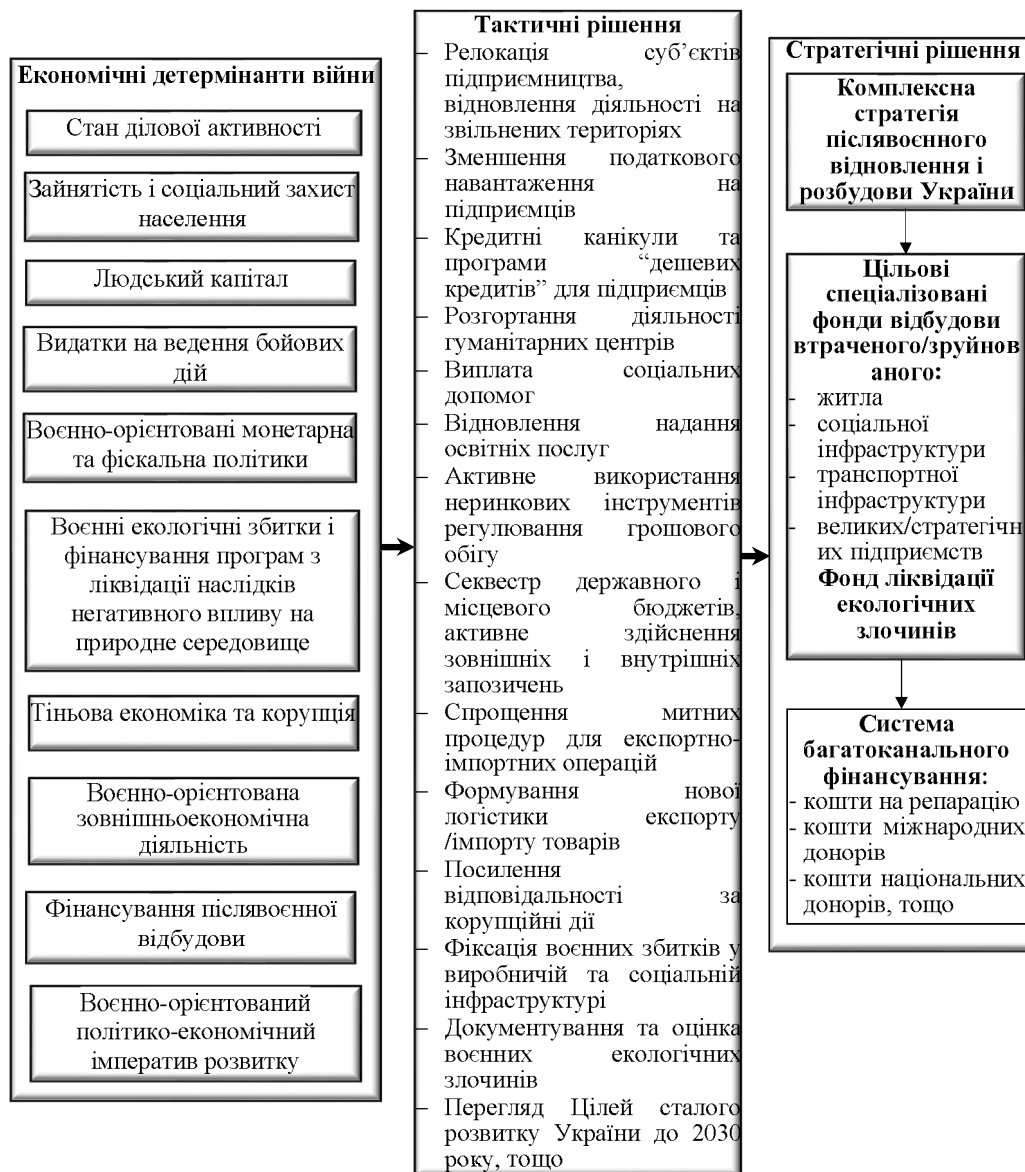
логічну схему функціонування національної економіки в умовах російсько-української війни (рис. 1), що бере до уваги головні економічні визначники, ухвалення важливих тактичних і стратегічних рішень відповідними державними інституціями.

Тактичні економічні заходи державного регулювання націлені на швидке відновлення ділової активності суб'єктів підприємництва, підґрунтям якого є програма релокації, пом'якшення податкового навантаження на бізнес, розгортання програм «дешевого кредитування». Для домогосподарств, які постраждали від ведення бойових дій, важливим є розгортання програм з надання соціальної підтримки та формування оптимістичних очікувань щодо майбутнього. Для забезпечення стійкості національної валюти, виконання своїх бюджетних зобов'язань, належного фінансування військової операції, внутрішніх і зовнішніх запозичень, належної оцінки екологічних воєнних злочинів держава активно використовує низку регуляторів неринкового походження. Важливим тактичним завданням є осучаснення кінцевих індикаторів цілей сталого розвитку України, бо соціальні, екологічні та економічні умови унаслідок війни зазнали суттєвих змін.

На етапі активної боротьби за визволення окупованих територій доцільно працювати над комплексною стратегією післявоєнного відновлення і розбудови України. Це потрібно для формування цілісного уявлення про головні цілі та напрями відновлення і розбудови країни, види залучених економічних ресурсів і джерела фінансування, строки та розподіл відповідальності. У такий спосіб буде згенеровано не лише важливі завдання, орієнтовані на збереження людського капіталу України, а й оптимістичні очікування щодо швидкого повернення до звичного способу життя після війни. Розробка цієї Стратегії передбачає створення цільових спеціалізованих фондів відбудови зруйнованого/втраченого матеріального майна та фонду ліквідації екологічних злочинів в Україні на засадах прозорості витрачання акумульованих коштів і недопущення використання різних корупційних схем. Наповнення таких фондів ґрунтується на використанні моделі багатоканального фінансування – кошти міжнародних і національних донорів, репараційні виплати країни-агресора та інші джерела.

Висновки. Для національної економіки війна є складним багатоаспектним явищем, що вимагає залучення обмежених матеріальних економічних ресурсів для виробництва товарів військового призначення, участі професійних військових та аматорів для захисту національного суверенітету, реалізацію заходів уряду з переведення економіки країни на військові рейки та розв'язання соціальних і екологічних проблем. На якість аналізу економічних, соціальних і екологічних детермінант війни в Україні впливає повнота представлених даних, більшість статистичної інформації має суб'єктивний характер, сформований на підставі експертних оцінок. Додатковим чинником є й те, що оцінити економічні збитки на території України, де ведуть активні бойові дії, можна оцінити лише приблизно через порушення системи подання звітності щодо зайнятості, фінансових результатів діяльності підприємницьких структур, труднощів із фіксації воєнних злочинів в екологічній сфері тощо.

В умовах неповних даних структуровано основні економічні детермінанти війни та визначено головні закономірності та особливості їхнього впливу на стан економіки

Рис. 1. Структурно-логічна схема функціонування економіки України в умовах війни
 Джерело: авторська розробка

України. Акцентовано увагу на тому, що кожен з економічних детермінантів війни взаємопов'язаний і взаємодоповнює один одного. Результатом їхньої дії є поступова адаптація діяльності українських домогосподарств, фірм і держави до функціонування під час війни та формування підґрунтя для післявоєнної відбудови національної економіки. Сформовано структурно-логічну схему функціонування економіки України в умовах

війни, в якій обґрунтовано короткострокові заходи із стимулювання ділової активності, збереження людського капіталу, відновлення навколишнього природного середовища, оцінювання воєнних збитків і трансформації цілей сталого розвитку. Визначено основні напрями формування Комплексної стратегії післявоєнного відновлення і розбудови України, в якій взято до уваги важливість створення спеціалізованих фондів післявоєнного відродження країни з багатоканальною системою фінансування.

Список використаних джерел

1. Daron A., Ticchi D., Vindigni, A. A Theory of Military Dictatorships. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2010. Vol. 2 (1). P. 1–42. DOI: 10.1257/mac.2.1.1.
2. Blattman Ch., Miguel E. Civil War. *Journal of Economic Literature*. 2010. Vol. 48 (1). P. 3–57. DOI: 10.1257/jel.48.1.3.
3. Thies C.F., Baum C.F. The Effect of War on Economic Growth. *Cato Journal*. 2020. Vol. 40. № 1. P. 199–212. DOI: 10.36009/CJ40.1.10.
4. Ganegodage R.K., Rambaldi A.N. Economic Consequences of War: Evidence from Sri Lanka. *Journal of Asian Economics*. 2014. Vol. 30. P. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2013.12.001>.
5. Izadi R. State Security or Exploitation: A Theory of Military Involvement in the Economy. *Journal of Conflict Resolution*. 2022. Vol. 1. P. 1–26. DOI: 10.1177/00220027211070574.
6. Україна: втрати серед цивільних осіб. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. 2022, 7 квітня. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-04/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2024.00%20%20April%202022%20UKR.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).
7. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). The UN Refugee Agency. 2022, April 7. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 10.04.2022).
8. Коментарі Генерального секретаря ООН для преси щодо війни в Україні. Організація Об'єднаних Націй. Україна: офіційний сайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/174797-komentari-heneralnoho-sekretarya-on-dlya-presy-shchodo-viyny-v-ukrayini> (дата звернення: 12.04.2022).
9. Every day of delayed peace will accelerate a freefall into poverty for Ukraine, warns UNDP. UN Development: official website. URL: <https://www.undp.org/press-releases/every-day-delayed-peace-will-accelerate-freefall-poverty-ukraine-warns-undp> (дата звернення: 12.04.2022).
10. Ukraine Wheat or meslin flour exports by country in 2019–2020. World Integrated Trade Solution: official website. URL: <https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/UKR/year/2020/tradeflow/Exports/partner/ALL/product/110100> (дата звернення: 14.04.2022).
11. Програма релокації підприємств. Міністерство економіки України: офіційний сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 14.04.2022).
12. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: проект Закону України від 24.03.2022 р. № 7198. Верховна Рада України: офіційний сайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275> (дата звернення: 14.04.2022).
13. Видатки на освіту. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 15.04.2022).

14. Володимир Зеленський провів нараду щодо розвитку української економіки в умовах воєнного часу. Президент України: офіційне інтернет-представництво. URL: <https://president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-naradu-shodo-rozvitku-ukrayinskoj-74037> (дата звернення: 16.04.2022).
15. Військові ОБДП в обігу та кількість власників станом на 21.03.2022. Національний банк України: офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/OVDP_21.03.2022.pdf?v=4 (дата звернення: 16.04.2022).
16. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в березні 2022 року. Національний Банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-berezni-2022-roku> (дата звернення: 17.04.2022).
17. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України № 401 від 01.04.2022 р. Кабінет Міністрів України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-spryamuvannya-koshtiv-do-rezervnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-401> (дата звернення: 17.04.2022).
18. Дайджест ключових наслідків для українського довкілля від російської агресії за 1–7 квітня 2022 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: офіційний сайт. URL: <https://mep.gov.ua/news/39106.html> (дата звернення: 17.04.2022).
19. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). Соціологічна група рейтинг: офіційний сайт. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyu_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voynu_19_marta_2022.html (дата звернення: 18.04.2022).
20. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.). Центр Разумкова: офіційний сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky> (дата звернення: 18.04.2022).
21. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$ 63 млрд. Загальні втрати економіки \$ 543–600 млрд. Київська школа економіки: офіційний сайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturii-ukrayini-v-hodi-viyuni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/> (дата звернення: 18.04.2022).
22. Shalal A., Lawder D., Zinets N. Ukraine economy to contract sharply in 2022 due to war, IMF report says. *Thomson Reuters*. 2022, March 14. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-economy-could-shrink-by-third-due-russia-invasion-imf-report-says-2022-03-14/> (дата звернення: 10.04.2022).
23. Бойко І. Через війну ВВП України впав на 35 % і «трохи вище» – прем'єр. УНІАН. 2022, 29 березня. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvp-ukrajini-cherez-rozprochatu-rosiyeyu-viyunu-vprav-na-35-novini-ukrajina-11764234.html> (дата звернення: 10.04.2022).
24. Бойко І. Одеський припортовий завод через війну потрапив під консервацію. УНІАН. 2022, 04 квітня. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/odeskiy-priportoviy-zavod-cherez-viyunu-potrapiv-pid-konservaciyu-novini-odesi-11772217.html> (дата звернення: 11.04.2022).
25. Russia Sidesteps Sanctions to Supply Energy to Willing World. Bloomberg: official website. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-07/russia-sidesteps-sanctions-to-flood-a-willing-world-with-energy> (дата звернення: 11.04.2022).
26. Окупанти вже вкрали української води на суму майже 620 млн гривень – Держжекоінспекція. Слово і діло: аналітичний портал. 2022, 17 березня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/17/novyna/suspilstvo/okupanty-vzhe-vkraly-ukrayinskoji-vody-sumu-majzhe-620-mln-hryven-derzhhekoinspekciya> (дата звернення: 19.04.2022).
27. Основні засади грошово-кредитної політики на 2022 рік та середньострокову

- перспективу. Київ, 2021. 25 с. Національний банк України: офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2022-mt.pdf?v=4 (дата звернення: 10.04.2022).
28. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2022).
  29. Денис Шмигаль: Уряд запускає комплексну програму підтримки переселенців. Міністрів України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-uryad-zapuskae-kompleksnu-programu-pidtrimki-pereselenciv> (дата звернення: 17.04.2022).
  30. Запоріжсталь виводить з консервації обладнання та частково відновлює виробництво. Metinvest Media: офіційний сайт. URL: https://metinvest.media/ua/page/zaporzhstal-vivodit-z-konservac-obladnannya-ta-chastkovo-vidnovlyu-virobnictvo?fbclid=IwAR3j2_ff9xDE11wucFys2JS_XeRCXhTmrFT2hnUiaaPSASMezHQQYWhDgNY (дата звернення: 16.04.2022).
  31. Понад 10 мільйонів українців у березні отримають підвищені пенсії. Кабінет Міністрів України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-10-miljoniv-ukrainciv-u-berezni-otrimayut-pidvishcheni-pensiyi> (дата звернення: 16.04.2022).
  32. Жертви російського вторгнення в Україну (з 2014). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_\(%D0%B7_2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(%D0%B7_2014)) (дата звернення: 19.04.2022).
  33. Інформаційна довідка щодо ситуації із ВПО в Україні 5 квітня 2022 року. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/04_2022_update_on_idp_figures_in_ukraine_5_april_ukr.pdf (дата звернення: 12.04.2022).
  34. У 2022 році ВВП України може впасти на 35 % – МВФ. Мінфін: офіційний сайт. <https://minfin.com.ua/ua/2022/03/20/82268274/> (дата звернення: 13.04.2022).
  35. Corruption Perceptions Index 2015–2021. Transparency International: official website. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr> (дата звернення: 16.04.2022).
  36. Тіньова економіка: аналітична записка. К., 2022. 14 с.
  37. У випадку розблокування портів Україна лишиться в світовому ТОП-10 експортерів продовольства – Мінагропрод. Асоціація морських портів України: офіційний сайт. URL: <https://ukrport.org.ua/%d1%83-%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d0%b0%d0%b4%d0%ba%d1%83-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b1%d0%bb%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%82%d1%96%d0%b2-%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97/> (дата звернення: 17.04.2022).
  38. Wheat. Trading Economics: official website. URL: <https://tradingeconomics.com/commodity/wheat> (дата звернення: 13.04.2022).
  39. Цілі сталого розвитку: Україна 2021: моніторинговий звіт. К.: Державна служба статистики України, 2021. 100 с.

References

1. Daron, A., Ticchi, D., & Vindigni, A. (2010). A Theory of Military Dictatorships. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2 (1), 1–42. DOI: 10.1257/mac.2.1.1.
2. Blattman, Ch., & Miguel, E. (2010). Civil War. *Journal of Economic Literature*, 48 (1), 3–57. DOI: 10.1257/jel.48.1.3.
3. Thies, C.F., & Baum, C.F. (2020). The Effect of War on Economic Growth. *Cato Journal*, 40 (1), 199–212. DOI: 10.36009/CJ40.1.10.

4. Ganegodage, R.K., Rambaldi, A.N. (2014). Economic Consequences of War: Evidence from Sri Lanka. *Journal of Asian Economics*, 30, 42–53. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2013.12.001>.
5. Izadi, R. (2022) State Security or Exploitation: A Theory of Military Involvement in the Economy. *Journal of Conflict Resolution*, 1, 1–26. DOI: 10.1177/00220027211070574.
6. Ukraine: losses among civilians. (2022, April 7). *UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-04/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2024.00%206%20April%202022%20UKR.pdf> (last accessed 10.04.2022). [in Ukrainian]
7. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). (2022, April 7). *The UN Refugee Agency*. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (last accessed 10.04.2022).
8. Comments of the UN Secretary-General to the press on the war in Ukraine. *United Nations. Ukraine: official website*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/174797-komentari-heneralnoho-sekretarya-on-dlya-presy-shchodo-viyny-v-ukrayini> (last accessed 12.04.2022). [in Ukrainian]
9. Every day of delayed peace will accelerate a freefall into poverty for Ukraine, warns UNDP. *UN Development: official website*. URL: <https://www.undp.org/press-releases/every-day-delayed-peace-will-accelerate-freefall-poverty-ukraine-warns-undp> (last accessed 12.04.2022).
10. Ukraine Wheat or meslin flour exports by country in 2019–2020. *World Integrated Trade Solution: official website*. URL: <https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/UKR/year/2020/tradeflow/Exports/partner/ALL/product/110100> (last accessed 14.04.2022).
11. The program of relocation of enterprises. *The Ministry of Economy of Ukraine: official website*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (last accessed 14.04.2022). [in Ukrainian]
12. On compensation for damage and destruction of certain categories of real estate objects as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by military aggression of the Russian Federation: draft Law of Ukraine, 24.03.2022, № 7198. *Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275> (last accessed 14.04.2022). [in Ukrainian]
13. Expenditures on education. *The Ministry of Finance of Ukraine: official website*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (last accessed 15.04.2022). [in Ukrainian]
14. Volodymyr Zelenskyy held a meeting on the development of the Ukrainian economy in wartime. *The President of Ukraine: official website*. URL: <https://president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-proviv-naradu-shodo-rozvitku-ukrayinskoy-74037> (last accessed 16.04.2022). [in Ukrainian]
15. Military domestic government bonds in circulation and the number of owners as of 21.03.2022. *The National Bank of Ukraine: official website*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/OVDP_21.03.2022.pdf?v=4 (last accessed 16.04.2022). [in Ukrainian]
16. The Comment of the National Bank on the inflation rate in March 2022. *The National Bank of Ukraine: official website*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-berezni-2022-roku> (last accessed 17.04.2022). [in Ukrainian]
17. On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget: the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 01.04.2022, № 401. *The Cabinet of Ministers of Ukraine: official website*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-spryamuvannya-koshtiv-dorezernogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-401> (last accessed 17.04.2022). [in Ukrainian]

18. The Digest of key consequences for the Ukrainian environment from Russian aggression for April 1–7, 2022. *The Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine: official website*. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39106.html> (last accessed 17.04.2022). [in Ukrainian]
19. Sixth national survey: adaptation of Ukrainians to the conditions of war (March 19, 2022). *Sociological group rating: official website*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html (last accessed 18.04.2022). [in Ukrainian]
20. Ukrainian refugees: moods and assessments (March 2022). *Razumkov Centre: official website*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky> (last accessed 18.04.2022). [in Ukrainian]
21. Direct damage caused to Ukraine's infrastructure during the war has already reached almost \$ 63 billion. Global economic losses are about \$ 543–600 billion. *Kyiv School of Economics: official website*. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyini-skladayut-mayzhe-63-mlrd/> (last accessed 18.04.2022). [in Ukrainian]
22. Shalal, A., Lawder, D., & Zinets, N. (2022, March 14). Ukraine economy to contract sharply in 2022 due to war, IMF report says. *Thomson Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-economy-could-shrink-by-third-due-russia-invasion-imf-report-says-2022-03-14/> (last accessed 10.04.2022).
23. Boyko, I. (2022, March 29). Due to the war, Ukraine's GDP fell by 35 % and «slightly higher» – the Prime Minister. *UNIAN: official website*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvp-ukrajini-cherz-rozpochatu-rosiyeyu-viynu-vpav-na-35-novini-ukrajina-11764234.html> (last accessed 10.04.2022). [in Ukrainian]
24. Boyko, I. (2022, April 4). Odessa port plant through the war fell under conservation. *UNIAN: official website*. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/odeskiy-priportoviy-zavod-cherz-viynu-potrapiv-pid-konservaciyu-novini-odesi-11772217.html> (last accessed 11.04.2022). [in Ukrainian]
25. Russia Sidesteps Sanctions to Supply Energy to Willing World. (2022, April 7). *Bloomberg: official website*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-07/russia-sidesteps-sanctions-to-flood-a-willing-world-with-energy> (last accessed 11.04.2022).
26. The occupiers have already stolen Ukrainian water in the amount of almost UAH 620 million – state environmental inspectorate. (2022, March 17). *Slovo i Dilo: analytical portal*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/17/novyna/suspilstvo/okupanty-vzhe-vkraly-ukrayinskoyi-vody-sumu-majzhe-620-mln-hryven-derzhhekoinspekciya> (last accessed 19.04.2022). [in Ukrainian]
27. The basic principles of monetary policy for 2022 and the medium term. (2021). Kyiv. *The National Bank of Ukraine: official website*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2022-mt.pdf?v=4 (last accessed 10.04.2022). [in Ukrainian]
28. The State Statistics Service of Ukraine: official website. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (last accessed 16.04.2022). [in Ukrainian]
29. Denys Shmyhal: Government launches a substantial program of support for IDPs. *The Cabinet of Ministers of Ukraine: official website*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-uryad-zapuskaye-kompleksnu-programu-pidtrimki-pereselenciv> (last accessed 17.04.2022). [in Ukrainian]
30. Zaporizhstal reactivate equipment from conservation and partially resumes production. *Metinvest Media: official website*. URL: https://metinvest.media/ua/page/zaporzhstal-vivodit-z-konservac-obladnannya-ta-chastkovo-vdnovlyu-virobnictvo?fbclid=IwAR3j2_fIF9xDE11wucFys2JS_XeRCXhTmrFT2hnUiaaPSASMezHQGYWhDgNY (last accessed 16.04.2022). [in Ukrainian]

31. More than 10 million Ukrainians will receive increased pensions in March. *The Cabinet of Ministers of Ukraine: official website*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-10-miljoniv-ukrayinciv-u-berezni-otrimayut-pidvishcheni-pensiyi> (last accessed 16.04.2022). [in Ukrainian]
32. Victims of the Russian invasion in Ukraine (since 2014). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_\(%D0%B7_2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(%D0%B7_2014)) (last accessed 19.04.2022). [in Ukrainian]
33. Information on the situation with IDPs in Ukraine on April 5, 2022. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/04_2022_update_on_idp_figures_in_ukraine_5_april_ukr.pdf (last accessed 12.04.2022). [in Ukrainian]
34. In 2022, Ukraine's GDP may fall by 35 % – the IMF. *Minfin: official website*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/03/20/82268274/> (last accessed 13.04.2022). [in Ukrainian]
35. Corruption Perceptions Index 2015–2021. *Transparency International: official website*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr> (last accessed 16.04.2022).
36. Shadow economy: analytical note. (2022). Kyiv. [in Ukrainian]
37. In case of unblocking of ports, Ukraine will remain in the world's TOP-10 food exporters – Minagroprod. *Association of SeaPorts of Ukraine: official website*. URL: <https://ukrport.org.ua/%d1%83-%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d0%b0%d0%b4%d0%ba%d1%83-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b1%d0%bb%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%82%d1%96%d0%b2-%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97/> (last accessed 17.04.2022). [in Ukrainian]
38. Wheat. Trading Economics: official website. URL: <https://tradingeconomics.com/commodity/wheat> (last accessed 13.04.2022).
39. Sustainable Development Goals: Ukraine 2021: monitoring report. (2021). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian]

ECONOMIC DETERMINANTS AND CONSEQUENCES OF THE WAR IN UKRAINE: ANALYSIS BASED ON INSUFFICIENT DATA

Marianna Kichurchak

*Ivan Franko National University of Lviv,
18 Svobody Ave., Lviv, 79008,*

e-mail: Marianna.Kichurchak@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1927-5704>

Abstract. Any war is related to the production, exchange, distribution and consumption of limited economic resources in order to ensure protection from military aggression and based on the formation of a military-oriented national economy. The purpose is to specify the chief economic determinants of the war and identify the peculiarities of the Ukrainian economy functioning in the conditions of the military aggression taking into account insufficient information. Scientific methods of induction and deduction, analysis and synthesis, comparison are used. The author has identified that the major economic determinants of the war in Ukraine are military-oriented business activity, fiscal and monetary policy, employment and social protection of the population, quality of the human capital, current costs on the military operation, ecological losses and funding programs for elimination of the consequences of negative impact on the natural environment,

high level of the shadow economy and corruption, foreign economic activity, changes in the political and economic imperative of the country development, post-war reconstruction financing. The main features of the economic determinants of the war in Ukraine, their interconnectedness and complementarity with each other are revealed. It was found out that the result of their interaction is a gradual adaptation of the activities of households, firms and the state to functioning during the war and the formation of the basis for the post-war reconstruction of the national economy. The structural and logical model of Ukrainian economy functioning in the conditions of the war was formed, which defines the key directions of activity related to stimulating business processes, preserving the human capital, evaluation of military losses and transforming the sustainable development goals. The author has substantiated the expediency of forming a Comprehensive Strategy for the post-war restoration and development of the economy of Ukraine, the basis of which is the formation of specialized funds for the post-war regeneration of the country built on the use of multichannel funding.

Key words: economic determinants of the war, a national economy, business activity, employment, fiscal and monetary policy, foreign economic activity.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022

Прийнята до друку 23.05.2022